

کتاب ست و گو

رهایی و انقیاد

فلسفه سیاسی تکنولوژی و اطلاعات در قرن بیستم

روح الله اسلامی

(استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد)

انتشارات تپسا

بسم الله الرحمن الرحيم
هست کلید در گنج حکیم

سرشناسه	:	اسلامی، روح ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	:	روحانی، محمد: فلسفه سیاسی تکنولوژی اطلاعات در قرن بیستم / نویسنده روح الله اسلامی.
مشخصات نشر	:	تهران: تیسار، ۱۳۸۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۲۲ ص؛ نمودار، ۲۱×۲۸.
فروست	:	کتاب گفت و گو؛ ۶.
شابک	:	۱۳۵۰۰۰ ریال؛ 2-57-6662-600-8.
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	تکنولوژی اطلاعات - جنبه های سیاسی.
موضوع	:	تکنولوژی اطلاعات - سیاست دولت.
موضوع	:	سیاست اطلاعاتی.
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۳ ۹ ر ۵ الف / ۷۹۹/۵ JF
رده بندی دیویی	:	۳۲۰/۰۲۸۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۵۵۹۳۴۲

ارهایی یا انقیاد؛ فلسفه سیاسی تکنولوژی اطلاعات در قرن بیستم

ویسنده: روح‌الله اسلامی

مدیر تولید: سمیه سیاه‌پشت

ناشر: چاپ‌م: تابان ۱۳۹۳

شماره نشر: ۱۳۹۳

ویراستار: مسعود چغانی

صفحه‌آرا: سپیده مری

لیتوگرافی، چاپ، طراحی: پارس دانش

ناظر فنی چاپ: علی کاتبی

تعداد: ۱۲۰۰ نسخه

قیمت: ۱۳۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۶۲-۵۷-۲

همه حقوق چاپ و نشر این اثر طبق قرارداد محفوظ است.
این اثر تحت پوشش قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.
استفاده از مطالب با ذکر منبع بدون اشکال است.

• انتشارات تیرسا

تهران، بهارستان، ظهیرالاسلام، کوچه دیلمان، شماره ۶، واحد ۳.

تلفن: ۰۲۳۹۹۹۴۲۳، ۰۲۳۹۹۲۴۷۰، treesa@mail.com

وبسایت: www.treesa.ir

۹	 مقدمه و مبانی نظری
۱۱	 ۱. تکنولوژی اطلاعات چیست؟
۱۴	 ۲. سیاست چیست؟
۱۷	 ۳. رابطه تکنولوژی اطلاعات و سیاست در معنای اولیه
۱۹	 ۴. چهارچوب تئوریک بر فلسفه سیاسی تکنولوژی اطلاعات
۲۳	 ۵. چه کسانی در این موضوع به هوش انجام داده‌اند؟
۲۵	 فصل یکم: پارادایم انتقادی همدوره
۲۵	 مقدمه
۲۶	 ۱. رویکرد کلاسیک
۳۲	 ۱-۱. اندیشمندان، آرا و افکار آنان
۴۴	 ۱-۲. کلیدواژه‌های رویکرد کلاسیک
۵۵	 ۲. رویکرد جدید
۶۲	 ۲-۱. دمکراسی سایبر
۶۵	 ۲-۲. جامعه مدنی مجازی
۶۸	 ۲-۳. دیپلماسی دیجیتال
۷۱	 ۳. رویکرد فمینیستی
۷۱	 ۳-۱. حوزه عمل
۷۲	 ۳-۲. حوزه فلسفه
۷۲	 ۳-۳. حوزه علمی
۸۵	 فصل دوم: پارادایم انتقادی میانه
۸۵	 مقدمه
۸۶	 ۱. رویکرد تجدیدنظر طلب
۸۷	 ۱-۱. روش‌شناسی
۸۸	 ۱-۲. تکنولوژی اطلاعات، عصر اطلاعات، جامعه شبکه‌ای

۹۰	۱-۳. تکنولوژی اطلاعات و سیاست
۹۶	۲. رویکرد انتقادی
۹۷	۲-۱. یورگن هابرماس
۱۱۱	۲-۲. فوکویاما
۱۱۵	۳. رویکرد محافظه کاری
۱۱۷	۳-۱. محافظه کاران فلسفه سیاسی
۱۲۱	۳-۲. محافظه کاران علمی
۱۲۳	۳-۳. محافظه کاران جهان سومی
۱۳۰	۴. رویکرد عمل گرایانه
۱۳۳	۴-۱. عمل گرایی پسامدرن قاره ای
۱۳۹	۴-۲. عمل گرایی لیبرال
۱۴۵	۴-۳. عمل گرایی پسامدرن انگلوساکسونی
۱۴۹	فصل سوم: بیانیم نقادی رادیکال
۱۴۹	مقدمه
۱۵۰	۱. رویکرد پدیدارشناسی
۱۵۳	۱-۱. هوسرن
۱۵۶	۱-۲. هایدگر
۱۵۸	۱-۳. فلسفه تکنولوژی، پرسش از تکنولوژی
۱۶۰	۱-۴. پدیدارشناسی رابطه تکنولوژی اطلاعات با سیاست
۱۶۵	۲. رویکرد نئومارکسیستی
۱۶۹	۲-۱. جهان انفورماتیک
۱۷۲	۲-۲. امپریالیسم سایبر
۱۷۴	۲-۳. جهان امپراتوری
۱۸۱	۳. رویکرد پسامدرنیسم
۱۸۳	۳-۱. جامعه انضباطی
۱۸۸	۳-۲. جامعه کنترلی
۱۹۰	۳-۳. جامعه پسامدرن
۱۹۷	نتیجه گیری
۱۹۹	۱. منطق انتقادی مثبت و همدلانه نسبت به رابطه تکنولوژی اطلاعات و سیاست
۲۰۰	۲. منطق انتقادی میانه نسبت به رابطه تکنولوژی اطلاعات و سیاست
۲۰۱	۳. منطق انتقادی منفی و بدبین نسبت به رابطه تکنولوژی اطلاعات و سیاست
۲۰۷	کتابنامه

مقدمه و مبانی نظری

در پی انقلاب تکنولوژی، که به صورت پیدایش تلفن همراه، ماهواره‌ها، رسانه‌ها، کامپیوتر، اینترنت و علوم و فنون جدید اطلاعاتی به ظهور رسید، روابط انسان دست‌خوش تغییرات بنیادی شد. به اعتقاد فرانک وبستر^۱ «جهان امروز به لحاظ تجربه کردن اطلاعات، بی‌سابقه است و ما در دوره‌ای انتقالی به سر می‌بریم که در آینده به تغییرات عمیقی در زندگی‌مان ختم خواهد شد» (Webster, 2001: 1). روند تکنولوژی کمی و کیفی رادیو و تلویزیون، ماهواره و اینترنت و غیره، باعث شده است که عصر اطلاعات و ارقام کامپیوتری قدم بگذاریم که از عصر صنعت‌گرایی و سرمایه‌داری دست - ملت‌محور متمایز است (کاستلز، ۱۳۸۰: ج ۲: ۲۹۸). در این تکامل جهانی به «ملاط اطلاعات» نام دارد، شاهد مهندسی خردوکلان تحولات به‌وسیله سیستم‌های الکترونیک و اطلاعاتی هستیم. نقطه عطف این تحولات در دهه ۱۹۷۰ میلادی با تکنولوژی حیات نیز پیوند دارد. اولین موج این اثرگذاری، روندی را شکل داد که به رواج بهره‌وری متکی بر دانش، و سرمایه‌داری اطلاعات‌محور انجامید. این روند در طی تکامل اطلاعاتی خویش، به نهادها و سازمان‌هایی تبدیل می‌شود که در مجموع، فرهنگ جامعه شبکه‌ای را شکل می‌دهند. کاستلز از این

تحول با عنوان حرکت از جهان گوتنبرگ به دنیای مک لوهان یاد می‌کند. در این تحول فرهنگ رسانه‌های جمعی، یعنی رسانه‌هایی با مخاطبان انبوه و متنوع و ارتباطات کامپیوتری، به جهت سوق‌دهی جوامع مجازی و منظومه‌های اینترنتی به سمت فضا‌های تعاملی و شکل‌گیری محیط‌های نمادین و مجازی پیش می‌رود. در این عصر آنچه بشر فکر می‌کند، امکان می‌یابد و در فضایی غیرمادی تبدیل به واقعیتی خارق‌العاده می‌شود. این اثرگذاری نه در منطق مکانیک سه‌بعدی، بلکه در نمادهای مجازی و دال‌های موجود در ذهن آدمی شکل می‌گیرد. امکان‌های تکنولوژی اطلاعات در قالب محیط‌های سایبر و شکل‌های جامع شبکه‌ای، سیاست را نیز دستخوش تغییرات بنیادین می‌کنند. تأثیر این تغییرات به گونه‌ای است که می‌توان عرصه تحلیل سیاست را به قبل و بعد از پیشرفت‌های تکنولوژی اطلاعات تقسیم کرد. تحلیل بسترهای علوم سیاسی پیش از پیشرفت تکنولوژی اطلاعات، حالت توصیفی و هنجاری مبتنی بر اخلاق‌واره‌های سیاسی دارد (مثل افلاطون و راولز)؛ پس از انقلاب تکنولوژی اطلاعات، علوم سیاسی حرکتی اختاری پیدا کرد؛ دیگر برای بحث از آزادی، عدالت و بسیاری دیگر، سیاست‌های سیاسی تنها تکیه بر سوژه‌های انسانی، کارآمد نیست و وجوه ساختار سیاسی جدید نیز باید در تحلیل سیاست مورد توجه قرار گیرند؛ به گونه‌ای که نادیده گرفتن آن قلمرو سیاست را بسیار تخیلی و غیرواقع‌بینانه می‌سازد. بر همین اساس دیگر نمی‌توان در فلسفه سیاسی، این دگرگونی ناگهانی را نادیده گرفت. بر ویسٹ پرست و قدرت و مفاهیم کلاسیک فلسفه سیاسی اکنون به شکلی به‌روز و بسیار پویا، سرعت، غایت و نمودهای روزمره سیاسی انسان‌ها را متحول کرده‌اند؛ سوال اساسی این نوشتار شرح ویسٹ پرسش‌ها و دغدغه‌های پیش روی انسان از منظر فلسفه سیاسی در این عصر است؛ پرسش‌هایی که پیوسته پاسخ‌های گوناگونی در اندیشه‌های حوزه‌های مختلف می‌یابند. در این نوشتار که در سه فصل آمده است ابتدا هر پارادایم به چند رویکرد درونی تقسیم می‌شود؛ هر رویکرد دارای پایه‌های معرفتی خاص و عقلانیتی است که شرح داده خواهد شد. در قالب رویکردهای درونی، نوع خاصی از برجسته‌سازی تکنولوژی اطلاعات و سیاست انجام

می‌گیرد؛ سپس هر رویکرد ارتباط تکنولوژی اطلاعات و سیاست را شرح داده و در پایان منطق کلی خود را بیان می‌کند.

۱. تکنولوژی اطلاعات چیست؟

تکنیک، عرصه عملی، فنی و توانایی دمدست بشر متفاوت از عقلانیت نظری است (ک: خالقی، ۱۳۸۲: ۲۱۸). هنرید، شاعر یونانی، در حدود هشتصد سال قبل از میلاد رساله‌ای نوشت به نام کارها و روزها و در آن بر وجه فنی و مهارت این جهان از عقلانیت تأکید کرد (بل، ۱۳۸۲: ۱۳). این عقلانیت در قالب ساختن چیزها به منظور به کارگیری و با نگاه فایده‌گرانه و ابزاری، همواره زندگی روزمره انسان را همان‌طور که بوده است (بل، ۱۳۸۲: ۱۴). تکنولوژی به عنوان دانش این تکنیک، به بررسی حوزه‌ای از توانایی آدمی می‌پردازد. تکنولوژی در جامعه پیشاصنعتی در قالب ابزارها، ساده دستی، اهرم‌ها، چرخ‌ها و غیره، نمود پیدا کرد. اختراعات و اکتشافات در مدرن در قالب تکنولوژی بخار و برق، نیرو را از عضلات آدمی به درون موتور ماشین و ابزار انتقال داد. تکنولوژی به طور پیوسته پیشرفت کرد تا جایی که انسان در انتهای قرن بیستم با استفاده از سامانه‌های مخابراتی و الکترونیکی وارد عصر اطلاعات و پیدایش تکنولوژی اطلاعات شدند. تکنولوژی اطلاعات خود را به صورت وسایلی که سایر در قالب ماهواره، کامپیوتر و رسانه‌های دانش‌محور رمزی و نمادین دیجیتال نشان داد. دانیل بل ویژگی‌های این عصر را در قالب یازده اصل، این‌گونه تعریف می‌کند: مرکزیت یافتن دانش نظری؛ آفرینش نوعی فناوری جدید فکر؛ گذر از طبقه علمی؛ تغییر از کالاها به خدمات؛ تغییر در ویژگی کار و تحول به سوی انسان‌سازی شدن کار؛ تبدیل شدن علم به آرمان ذهنی؛ پایگاه‌های علمی در مراکز اداری، فرهنگی، نهادی و ارتش به مثابه واحدهای سیاسی؛ شایسته‌سالاری بر اساس تعلیم و تربیت و مهارت؛ پایان کمیابی به جز کمیابی مربوط به اطلاعات و زمان و اقتصاد اطلاعاتی (بل، ۱۳۸۵: ۴۴۷).

تکنولوژی اطلاعات توان آدمی را در غلبه بر محدودیت‌های مکانی و زمانی بالا می‌برد؛ روزها نیز در این مورد می‌گوید: «فناوری الکترونیکی جدید

منجر به بزرگ‌ترین بمباران مطالب دیداری و شنیداری شده که بشر در طول تاریخ خود تجربه کرده است؛ این فناوری، رویدادهای کل جهان را به سرعت در معرض توجه هر مخاطبی قرار داده است» (روزنا، ۱۳۸۳: ۴۵۴). مرحله اول این تکنولوژی، الکترونیک، رسانه‌ای، تصویری و اطلاعاتی بود؛ ویژگی این مرحله، ملی‌گرایی، خاص‌گرایی، هزینه بالا و شیوع بسیار محدود، آن هم به سورت تک‌صدایی در اشکال ساده بود؛ مرحله دوم که بیشتر مد نظر این نوشتار است، پس از تکامل مرحله اول، در آغاز دهه ۱۹۷۰ و شبکه‌های ماهواره‌ای جهانی اینترنت^۱ اتفاق افتاد و از شبکه‌ای نوپا به شبکه‌ای تبدیل شد که در بیشتر کشورها قابل دسترسی بود. در ابتدای این دهه، ۲۴ کشور دارای اینترنت بودند، اما در پایان آن، ۱۳۵ کشور از این خدمات بهره گرفتند (روزنا، ۱۳۸۳: ۴۵۴). تکنولوژی اطلاعات با ورود کامپیوتر، انقلاب جهانی ارتباطات و اینترنت را به پیشرفت‌های بی‌سابقه اینترنت در دهه ۱۹۹۰ به اوج خود رسید. تکنولوژی اطلاعات به امکانات مدام در حال پیشرفت خود، جهان دورافتاده، ناآگاه و مرزدار را در دهه‌ها در تمام کره زمین را تبدیل به دهکده‌ای جهانی کرد. این انقلاب تکنولوژی اطلاعاتی به سایر حوزه‌ها نیز کشیده شد؛ به عنوان مثال می‌توان به جهش‌های عاده و عجیب علوم زیستی و ژنتیکی اشاره کرد که تکامل آن در کنار تکنولوژی اطلاعات و یاری‌رساندنشان به یکدیگر، هم از جهت ارائه توانایی پوزیتیو می‌باشد و هم برای تحلیل وقایع انسانی و طبیعی در تحلیل‌های سیستمی پیشرفت و هم از جهت استفاده از هوش مصنوعی (که جای انسان را نمی‌گیرد، بلکه توانایی او را تکمیل می‌کند) مورد استفاده قرار می‌گیرد (روزنا، ۱۳۸۳: ۴۴۱). از این جهت است که اکنون افق‌های جدید ابزاری و امکاناتی، از حد فرصت و توانایی بالقوه انسان فراتر رفته‌اند و خود زندگی، جهان زیست و تمام عرصه و دغدغه انسان‌ها را در بر گرفته‌اند. اهمیت تکنولوژی اطلاعات زمانی برجسته می‌شود که بدانیم قبل از تکنولوژی اطلاعات در قرن هجدهم هر ۵۰ سال، اختراعات به دو برابر می‌رسیدند؛ این

فرایند در ۱۹۵۰ به هر ۱۰ سال رسید، اما از ۱۹۷۰ هر ۵ سال روی می‌دادند (بیات، ۱۳۸۵: ۷). مدرنیته در اواخر قرن بیستم رویه‌ای انفجاری به خود گرفت؛ به نحوی که ۹۰ درصد از اختراعات بشر در نیم قرن گذشته شکل گرفته‌اند. هینز در این زمینه می‌گوید: «تکنولوژی نیرویی است باعث تغییر». او در آغاز هزاره سوم، تکنولوژی‌هایی را که تعریف جدیدی از روابط اجتماعی و اقتصادی انسان‌ها ارائه می‌دهند، چنین دسته‌بندی می‌کند: برنامه‌های جدید کامپیوتری که فراتر از طلایی و غیرقابل تصویری برای شرکت‌ها، نهادها و دولت‌ها به همراه می‌آورند؛ سیستم‌های ماهواره‌ای مانند ناپاستار (مجموعه ۲۴ ماهواره که موفقیت‌های محاسباتی جهان را نشان می‌دهند)، تیروس (علم شناخت فضاها و ناشناخته‌های سیاره زمین برای ارتباطات زیردریایی‌ها)، شبکه ایریدیم با ۶۶ ماهواره و شبکه ماهواره‌ای تله‌دسپیک با ۸۴۰ ماهواره که همگی برای پیش‌بینی‌های ماهواره‌ای به کار می‌روند؛ اینترنت و مخابرات فضایی به همراه افزایش کاربری از طریق اینترنت، اطلاعات سلولی دیجیتالی شبکه‌های برتر کامپیوتری، سیستم‌های ارتباط شخصی کامپیوتری، تابلوهای شبکه‌ای اینترنت و اینترنت همین‌طور تلفن‌های همراه، موبایل، کرومیک و ویدئوکنفرانس در این مسیر قرار دارند و در آخر دستاوردهای تکنولوژی و دستیابی به بخش زن‌ها که می‌تواند تغییرات گسترده‌ای را در دانش، سلامت انسان‌ها و تولیدات گوناگون نوید دهد (هینز، ۱۳۸۷: ۷-۸).

افق‌های جدید ابزاری و امکاناتی از حد فرصت‌های تولیدی بالقوه فراتر رفته‌اند و اکنون خود زندگی، جهان زیست و تمام عرصه زندگی انسان‌ها - به صورت خلق تاریخ و انسان جدید - شده‌اند اما حوزه دوم مدرنیته - استفاده در نوشتار به گونه‌ای ذهنی‌تر است؛ یعنی ارجاعی که به جو حاکم و غلبه‌دهنده شده و به هر آنچه در شمول عملیاتی شدن و کاربردی شدن روزمره تکنولوژی اطلاعات قرار گیرد، اشاره دارد و ما از آن به عنوان «عصر اطلاعات» یاد می‌کنیم. تکنولوژی اطلاعات از آغاز دهه هفتاد و به‌ویژه با اوج گرفتن از ۱۹۹۰ به بعد ما را وارد عصر جدیدی ساخته شده است که با نام‌های گوناگون می‌توان به آن اشاره کرد: عصر پسامدرن (لیوتار)، عصر اطلاعات (کاستلز)،

عصر پساصنعتی (بل)، عصر جهانی شدن (گیدنز)، عصر بیوتکنولوژی (ریفگین) و غیره که ویژگی همه آنها دستیابی بشر به قدرت جدید اطلاعاتی، ارتباطی و کشف علوم و فنون و هنرهای استراتژیک جدید است. رسیدن به دروازه فهم پسانیتونی و پسامکانیکی کوانتومی رؤیای جدیدی است که در حال اوج گرفتن است. به این ترتیب به طور خلاصه می توان گفت منظور از تکنولوژی اطلاعات دو عرصه زیر است:

۱. عرصه عملی، انقلاب تکنولوژی اطلاعات از رسانه ها به ماهواره تلفن همراه و اینترنت و علوم زیستی، ژنتیکی و بیوتکنولوژیکی؛
۲. عرصه فکری، عصر و فضای حاصل از فراگیری تکنولوژی اطلاعات (عصر اطلاعات پسامردن، پساصنعتی، جهانی شدن و غیره).

در عرصه اول، نه تنها خلأ معنایی ای پوچ و متزلزلی دارند. واژه تکنولوژی اطلاعات بهانه برای درگیر شدن در رویکردهای گوناگون، معانی گوناگونی را خواهد پذیرفت. از معانی واکاوی فلسفی انتزاعی پدیدارشناسی تا عینی گرایشی جامعه شناسانه لیبرال های پوزیترالی ها و نگرانی محافظه کاران و رویکرد انتقادی که این تعریف به متن اصلی ارجاع داده می شود.

۲. سیاست چیست؟

سیاست معانی گوناگونی دارد. تولد علم سیاست همراه با مطالعه دولت و رفتار سیاسی آن بود (عالم، ۱۳۷۳: ۳۱-۲۲) و موضوع اصلی همچون مشروعیت دولت ها و حاکمیت ملی آنها در قالب قرارداد اجتماعی و تحقق قدرت جدید لویاتانی را محور قرار داد (های، ۱۳۸۶: ۲۷۷). با عبور از عصر صنعتی، انقلاب صنعتی، جنگ های جهانی و شکل گیری افکار فراملی و رسیدن به عصر انفجار هسته ای، یعنی انقلاب تکنولوژی اطلاعات، مطالعه قدرت و سیاست نیز دستخوش تحولاتی گردید. محدود به دولت و رفتار آن نیست. «در مباحث قدیم هنگامی که از قدرت صحبت می شود، شنونده بی درنگ ساختار سیاسی یا حکومت یا طبقه حاکم در مقابل برده، و شبیه به این موارد به ذهنش متبادر می شود، اما این به هیچ وجه تنها شکل قدرت نیست؛ قدرت در تمام روابط انسانی وجود دارد؛ خواه این رابطه با

زبان برقرار شود، خواه رابطه عاشقانه باشد و خواه رابطه اقتصادی. در همه این روابط، یک طرف می‌کوشد طرف دیگر را مهار کند و زیر فرمان بگیرد» (حقیقی، ۱۳۸۰: ۲۲۸-۲۲۹).

با تردید در بسیاری از مبانی تجدد و زیرسؤال رفتن استانداردها و توافق‌های عقلانیت سیاسی، تعریف اینکه چه چیزی در حیطه امر سیاسی قرار بگیرد کار دشواری است. امروزه با مخدوش شدن حوزه‌های علوم سیاسی، فلسفه روان‌شناسی، زبان‌شناسی و غیره قلمرو سیاست از زبان تا جنسیت و جن اخلاق و حکمرانی بر خود را نیز در بر می‌گیرد. کیت نش در مقاله‌ای با عنوان «امیال» می‌داند که قدرت - جامعه‌شناسی سیاسی در عصر اطلاعات - می‌نویسد: «کاست» در تحلیل عصر اطلاعات با برگرفتن اندیشه‌های آئن تورن و دانیل بل نتوانسته است بهت قدرت را به طور کامل تحت پوشش قرار دهد؛ او برای این منظور، یعنی روح - شین‌سازی دولت - ملت، از مدل تحلیل فوکو، یعنی نوعی سیاست فرنگی به‌ر گیرد (Nash, 2001: 81). آرنست اندیشه را نیز دارای ماهیت سیاسی می‌داند. اندیشه در لحظه‌های حیاتی، دیگر امری در حاشیه مسائل سیاسی نیست. تاثیر سیاسی بخش آن، داوری کردن، بسوز (کلیله و دمنه)، سرکوب امیال، حاکمیت بر نفس و تدبیر، در ایشی (گلستان سعدی)، نمایش هیبت از طریق شکنجه و عذاب و عقوبت (تاریخ بیهقی) و حتی به معنی سیاست جسمانی و حفظ سلامت، جلوگیری از بیماری خوردن تعادل (اخوان الصفا) (فرهادپور، خشونت آگامبن، ۱۳۷۸: ۷). در نوشتار حاضر گزاره‌های زیر به عنوان مفاهیم سیاست در نظر گرفته شده‌اند:

□ سیاست: تدبیر درباره امور عمومی جامعه، گونه‌ای مدیریت و خط‌مشی‌گذاری عمومی؛

□ سیاست: تنبیه، آگاه کردن، رهبری و هدایت جامعه، معنی لغوی رام کردن کره اسب وحشی؛

□ سیاست؛ شناخت علمی - اندیشه‌ای قدرت داخلی، ماهیت و عملکرد دولت، کارویژه‌ها و گونه‌های خاص دولت در عمل؛

□ سیاست؛ شناخت علمی - اندیشه‌ای قدرت در محیط بین‌الملل، روابط بین‌الملل، دیپلماسی میان دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی؛

□ سیاست؛ نظم و امنیت داخلی و خارجی گونه‌ای کارویژه police، جنگ و نظام اطلاعاتی و امنیتی؛

□ سیاست؛ سطح ریز قدرت، یعنی زبان، جنسیت، افراد و خانواده، زیرمجموعه‌های دولت و نیز اشکال نهادین و کلان‌تر قدرت؛

□ سیاست؛ بازی قدرت عموم و سطح قدرت آرمانی جامعه مدنی در قالب ایدئولوژی‌های بانفوذ و جنبش‌های مدنی و اجتماعی، گونه‌های حقوق بشر و دموکراسی، برابری گرایان اصلاحی و انقلابی.

حال بی‌شک به دامنه گسترده که می‌توانند سیاسی قلمداد شوند و مورد مطالعه علمی باشند، دست‌ار گیرند، تحدید آن را به رویکردهای درونی پارادایم‌ها، واگذار می‌کنیم. همان‌طور که در رابطه با تکنولوژی اطلاعات ذکر شد، سیاست نیز به‌خودی‌خود و به‌رغم روایت، معنای جوهری و حقیقی ندارد. سیاست در درون روایت‌های گوناگون معانی گوناگونی به خود می‌گیرد و هر رویکرد بخش خاصی از سیاست را به‌سته می‌کند؛ مثلاً در رویکرد فمینیستی جنسیت و زبان؛ در رویکرد کلاسیک دولت، ملت و جنگ؛ در رویکرد انتقادی سرمایه اجتماعی و علم و تولیدشناسی روش علمی، سیاسی قلمداد می‌شوند. به‌طور کلی در نوشتار حاضر، سعی از مواردی که مشمول مطالعات سیاسی در رویکردها قرار می‌گیرند، عبارتند از: جنگ؛ امنیت؛ دیپلماسی؛ دموکراسی؛ استبداد؛ امپراتوری؛ امپریالیسم؛ اخلاق جنسیت؛ زبان؛ سنت؛ سرمایه اجتماعی؛ مقاومت؛ شورش؛ انقلاب؛ جامعه مدنی؛ حقوق بشر؛ مهندسی ژنتیک؛ تاریخ و غیره.